

JEZIK BESMISLA I BESMISAO JEZIKA

Tomislav Obradović: RIZNICA NEMOGUĆIH PODVIGA, „Svjetlost”, Sarajevo, 1970.

*Govorim,
upravo baratam tannomodrim dokazima
bezizlaznosti*
(Zagonetke, 63)

Pjesništvo Tomislava Obradovića je nešto sasvim osobeno u našoj najmlađoj poeziji, tako reći zagonetka koju smo skloni različito tumačiti i vrednovati, počev od laskavog pozitivnog prihvatanja, pa do absolutnog nerazumijevanja i odbacivanja. Obradovićeve pjesme za nas predstavljaju iznenadenje po svom duhovnom sadržaju, jeziku i obliku stiha; ono što nam "govore" u dovoljnoj je mjeri neobično a da bismo se prema njima mogli nedovjedno odrediti. I ukoliko se ne prihvati unutrašnja logika njihova, na izvjestan način anti-logična, svojeglava i čudovišna, teško da ćemo pjesme iz *Riznice nemogućih podviga* primiti kao „pjesme“, tj. poetski preferiran i oblikovan jezik.

Kao što se u Obradovića ne vidi neka jednostavnija logika stvaranja, neki princip artikulacije pjesme kao duhovno-jezičke forme, tako je kod njega vidljivo odsustvo svakog mišaonopoeijskog sistema koji bi se, eventualno izlagao i „potvrđivao“ pjesničkim sredstvima. Obradovićeva pjesma nema takvih pretpostavki, ne polazi od određenih filozofstvujućih stavova da bi ih tjerala u tjesnac ovakvog ili onakvog efektnog „zaključka“, poente u kojoj se sabire snaga duha. Naprotiv, ovaj pjesnik neprestano počinje tako reći od nule, iz neposrednog unutarnjeg iskustva koje se ne sabija u određene apriorne forme, ne predaje teroru oblikovanja. Pjesnik polazi od jednog beskrajnog, principijelno uvijek mogućeg iskustva ništavila, koje se, u stvari, pokazuje kao osjećanje neslobode u svijetu. Svijet je ovdje nešto bez ikakve absolutne svrhe i obavezujućeg smisla, svijet je zapravo haos —apsurdno zbivanje koje je nemoguće definisati i logički pojmiti. Obrisi stvari su nejasni, magloviti („Uvijek netko nerazgovjetan pored tebe“), tj. puni simboličke, a riječi koje ih imenuju u neprestanoj su mijeni značenja. Sâmo značenje zapravo je nešto perverzno zbog nedostatka unutarnje čvrstoće koja garantuje smislenost. Zato je govor, ovaj život riječi u perverziji izricanja, jedna nesigurnost, „nemoguća staza“ jezika koja graniči sa besmislenim verbalizmom. Izricanje je bitno čin nesigurnosti i neizvjesnosti usred besmislenog svijeta, kao haosa, i ovom nesigurnošću određena je njegova duhovna priroda. Govorenje je samo nemogući pokušaj da se prevlada strah u koji je zapala egzistencija, govor je isključivo jezik izgubljenosti i beznađa. Riječi straha nisu riječi za neki smrreni pjesnički oblik: zato kod Obradovića i ne nalazimo tradicionalno jasni pjev, sa besperekornom formalnom strukturu. Abnormalnost njegove sintakse potiskuje obavezujuću snagu poetičkih pravila; njihovo prisustvo uopšte ne dozvoljava ovakvo pjesništvo. Unutarnju razdrrost i disonantnost ovaj pjesnik mora iskazivati odgovarajućim, isto takvim jezikom. Konstruktivni tvorački odnos prema formalnoj izgradnji pjesme ovdje je nestao, jer jedan svijet bez svrhe, kako ga doživljava Obradović, već po sebi demantuje pozitivne ciljeve oblikova-

nja. Obradoviću je preostala destrukcija i on se njome i služi, kao i većina savremenih pjesnika, uostalom.

Jer: „Ni u jednom danu riječ da se spasi redoslijeda“
i jer: „Raskoši sablasne vrzmaju se ovim gustim danima“.

Rastrgani jezik ovog pjesništva odaje njegovu porijeklo: ono dolazi „iz prostora demonskih“, iz potpunog duhovnog očaja, gdje je „disanje ovo potresno“ čitav „leksikon nesporazuma“! Paradoksalno, tek u slobodi i sa slobodom javlja se ovaj očaj; i sloboda je u Obradovića nešto negativno:

„Uzalud, uzalud, uzalud na slobodi“.

No, budući u absolutnoj neslobodi svijeta, Obradović je beskrajno slobodan u jeziku. Kao da u njegovom slučaju jezik gospodari nad pjesnikom, a ne pjesnik nad jezikom — toliko se ovdje rascvjetao jedan neobični, nadrealizmu blizak, način pravljenja metafore. Ponekad je Obradoviću dovoljno bilo kakva analogija, pa da simbolično izjednači dva suprotna reda stvari! Po jednom izopačenom i voljebnom sistemu asocijacija riječi se spajaju u verbalne cjeline u kojima zvuk potiskuje smisao i gdje sama ova „neobičnost“ postaje izvor „poetskoga“. Na taj način pjesnik nam je dao kompletну „sliku“ svog duhovnog stanja, sliku koja je sastavljena iz tamnih i sumornih elemenata i sa tek pokojim humorno-duhovitim fragmentom. Svjestan je toga i sam, naravno:

„Moj glas u kojim suzdržanim javama može
u kojim budućim groznicama ostvariti Ironiju“.

Zatim: *Mome glasu neka je oproštena još
neostvarena Ironija
u kalendaru praznina stigao nisam
da obezvrijedim svoju
Govorim,
Upravo, baratam tannomodrim dokazima
bezizlaznosti*

Svaka je Obradovićeva pjesma brodom jezika i brodom smisla. I očigledno, indeks jednog tragičnog osjećanja svijeta. A kad je prihvatio da pjeva, pjesnik je zapravo prihvatio da putuje opasno i besciljno, sa mogućim udesom kod svake imenice, pridjeva i glagola, pri spajaju njihovom pogotovo. Ali Obradović se neprestano spašava činjenicom da je autentičan pjesnik, neperstano se iskupljuje izvanrednim stilovima. I koliko god da mu se može zamjeriti zbog jedne nedisciplinovane i nekriptičke upotrebe jezika, jednako ga tako moramo hvaliti zbog njegovih iznenadnih „otkrivaća“, istina koje je izrekao s nesumnjivim darom. Obradović je pjesnik i kada katastrofalno izda sebe; kad se vide njegove greške njemu se čak više vjeruje! To je jedan paradoks više, no on mu i priliči!

Ali, „tko će sve te dragocjene stvari u meni vidjeti“?

JASNA MELVINGER

BANATSKE LEGENDE MILORADA CRNJANINA

Milorad Crnjanin: LETI NEBOM STEFAN CRNJANIN, Kulturni centar, Novi Sad, 1971.

Jedna od bitnih tema ove poezije jeste ljubav, shvaćena kao potvrda života i vitalnosti, naravno putena, kao mit o muškarcu, u banatskoj, iz tog regionalnog vojvodanskog kolorita prepoznatljivoj verziji. Jav-

ljuje se kovači, opančari, skeležije čobani, paori i mogu se slutiti oni temperamenti o kojima je pisala Isidora kao o *pustinbanatskim karakterima, sa banatskim strastima i podmuklim hrabrostima, pomirujućim statistiku ubistava i samoubistava u Banatu*. Međutim, Crnjanin ne zašljjava toliko strasti i mada se javljaju teme muškog besa i obesti, žderanja vina i zlehude žudnje, slike nisu zatajmjene, o čemu svedoče mnogobrojne u život zaljubljene metafore ovog pesnika. Na primer, u jednoj od njegovih najranijih pesama, uostalom nagrađenoj na republičkom konkursu i objavljenoj već u zajedničkoj knjizi sa Jovom Regasekom, javlja se ono *mleko koje se u načvama kupa*, zatim ona *trešnja iz Pisma Jekaterini*, ili onaj *crveni sunčobran* — sunce u smrti devanke. Crnjaninove pesme, na svoj način priče o muškom, svedoče da je mladi autor sledbenik tradicije Crnjanskog, tako nezabilazne u srpskom pesništvu, sledbenik po onoj liniji senzualne žudnje raspetosti. Kod Crnjanina, naravno, nema onog nedostožnog grejača zanosa, onog cinizma i onog *krika satire* o kome govorи opeć Isidora, on nije pesnik neubuzdanog crnjanskovskog ja, on je najbolji kad priča, kobajagi tuđu priču, kroz tuđa usta, mada to nije nikad samo anegdotika. U najboljim Crnjaninovim pesmama pesnikovo ja ne eksponira se direktno, nego se radi o *kaživnjima*, monologima, često zaista sažetim do prave poetske snage koji njegove likove iz banatskog šora smeštaju u jednu novu, jednim svojim delom buduću, pesničku legendu.

Zivótna snaga i ljubav uskrsavaju u ovoj pesničkoj knjizi mrtvace, i sve one vizije zelenih krila koja će da niknu po ramenima Stefana Crnjanina, i oni beli konji na kojima se leti u nebo, nisu svetački, nego paganski simboli. A inspirisani su što načinom praznovrem, što onim ikonama koje se mogu videti po oltarima malih seoskih crkava ili manastira u Banatu, na kojima konj svetog Đorda može da bude i crven, i gde su krila andela u raznim živim bojama, a sveči liče na pomalo zdepaste seoske momke. Ta Crnjaninova zagrobna prikazanja i javljanja onih koji su oduviše voleli da žive pa i mrtvi podsećaju da još vole i da su sa još ljubomorni, na vitalističkoj su liniji ranih pesama Ljube Simovića iz *Epitafa sa Karanskog groblja*, a i inače bi po mnogočemu Simovićeva poezija morala biti bliska Crnjaninu. Stefan Crnjanin nije ni svetac, ni andeo, nego je *najljudi u selu*, pa ipak, valjda baš zbog te životne napregnutosti i ludosti, pesnik mu daje nebeskog konja i krila, stvarajući tako mit o kojem svom pradedu.

Iako u zbirci *Leti nebom Stefan Crnjanin* ima i pesama o smrti koje pokušavaju da sugeriraju disovsko ništavilo i disovski shvaćenu smrt, a pri tome mislim naročito na poslednji ciklus koji mi se čini najneuspelijim u knjizi, *Boravak u pepelu*, autor ostaje u domenu vlastitog talenta kada govorи samo o onim mrtvima koji su jednom nogom još u životu. Ne navedi nas vo iskušenje pa da ustanemo kako se jasno i kaže u pesmi *Sprovod*. Stihovi iz iste pesme: *Već su smislili (kome će darovati naše košulje) kome će pokloniti naše uspomene*, daleko su životniji, na primer, od onih već banalnog zvuka i ritma: *I sam do nebesa ja se plašim smrti... (Putnik)*, ili *Kljuite me divne vrane — pada mirak, (Vrane)* itd. Jedino oni mrtvi koji nastavljaju svakodnevnicu iz života, ili dobijaju svoju naivnu, apokrifnu zagrobnu fantastiku mogu da nađu svoje mesto u legendi. Jedino ako se ne bude pokolebao u prirodnosti i jednostavnoj svežini svog stiha, Crnjanin će dati mit o regionu čije naravi i temperamente čije paganske sveci i andele sa seoskim ikonostasama, čije žudnje, i *lepotu koja je ružna* nosi kao podlogu svog pesničkog iskustva, na koje i treba da se osloni.